

«Українське питання» і VIII Вселенський Собор

ієромонах Димитрій (Франків)

Для того, щоб достатньо ґрунтовно висвітлити роль і місце «українського питання» на очікуваному майбутньому Великому Соборі, мусимо зрозуміти деякі моменти. Найперше, потрібно окреслити, на якому етапі знаходиться підготовка до Вселенського Собору, особливо в питанні надання автокефалії. Також потрібно зрозуміти саму логіку підготовчого процесу, закономірності прийняття рішень на підготовчих предсоборних перемовинах, а саме: яка процедура розгляду і прийняття рішень пропонується зараз і на які зміни слід очікувати в майбутньому. Безперечно, характеристика буде неповною без огляду різних чинників, які можуть впливати на майбутні рішення і вже впливають на підготовчий процес.

1. Сучасний стан підготовчого процесу до Вселенського Собору

а) діяльність підготовчих комісій

Підготовка до Вселенського собору розпочалась ще 1923 р. з Міжправославного конгресу, який відбувся в Константинополі. Наступною стадією в підготовці до Собору стало створення Підготовчої комісії для скликання Просиноду, після якого повинен був вже відбутись Вселенський Собор. Підготовча комісія збиралась у монастирі Ватопед на святій горі Афон. Ця комісія обговорила і винесла певні рішення щодо ряду проблем. Наприклад, щодо того, хто з еретиків і схизматиків може бути прийнятим у Православ'я через хрещення, через миропомазання і хто через звичайне сповідання віри. Також на комісіях були розглянуті питання, що торкались проголошення і визнання однієї певної Церкви автокефальною, уточнення вимог для визнання певної Церкви автономною. Просинод відбувся 1932 р. у Ватопедському монастирі і був цікавий тим, що провідні богослови підготували шість рефератів щодо всіх запропонованих тем. Більшість зійшлась на думці, що для того, щоб бути впевненими в успіху Вселенського Собору, потрібно раніше скликати Всеправославний Собор. Вже в новітній час активізувалась робота Вселенської Патріархії з підготовки Вселенського Собору. Були проведені неодноразові зустрічі, розсилались багаточисельні Послання. Наприклад, в 1993 р. на черговому засіданні комісії було вкотре розглянуто проблему надання автокефалії. А останнє засідання Міжправославної підготовчої комісії відбулось у 2009 р. у м. Шамбезі (Швейцарія), в центрі Константинопольського Патріархату. Завданням

цього засідання було вироблення пропозицій для Всеправославної підготовчої наради щодо питання автокефалії та автономії, а також способи їх проголошення [6].

Під час своїх перемовин у січні 2013 р. у Москві предстоятелі Російської і Грузинської православних Церков зішлись на думці, що немає сенсу проводити собор, поки не буде досягнута належна згода глав усіх помісних Церков з усіх конфліктних питань. Патріарх Ілія II сказав доволі конкретно: *«Ми прийшли до єдиної думки про те, що проводити собор немає сенсу, допоки не будуть врегульовані всі питання, що стоять перед православними Церквами»* [8].

Митрополит Іларіон (Алфєєв), голова ОВЦС РПЦ, привідкрив завісу над ходом кулуарних домовленостей, зізнавшись в одному із своїх багаточисельних інтерв'ю, що по 8-ми з 10-ти питань Церкви зуміли домовитись, зокрема, про питання загального календаря, посту, перепон для шлюбу, відношення до екуменізму [3]. А, отже, залишились дві теми, по яких позиції не узгоджені – тема надання автокефалії та питання диптихів. Зокрема, поки що не вдалося домовитися з низки технічних питань, а саме, як буде підписуватися Томос про автокефалію. Даючи характеристику такому положенню справ митрополит Іларіон зауважив, що для широкої публіки всі терміни можуть здатися технічними та далекими від реального життя людей, але ці питання є важливими для представників Церкви. А *«чекати ще п'ятдесят років до скликання Вселенського собору через невирішеність цих питань церква не може»* [3]. Тому на лист Константинопольського Патріарха Варфоломія багато патріархів відповіли, що Собор може бути проведений за вісьмома пунктами, а два невирішених питання можна залишити на післясоборний період. Хоча, як зазначив Патріарх Філарет у своєму листі, без вирішення питання автокефалії Української Церкви, а відтак і відлагодження механізму надання автокефалії проведення Собору буде невиправданим, оскільки УПЦ КП є однією з найбільших Церков у світі, і обійти мовчанням українське питання неможливо [7].

*б) сучасний стан у питанні надання автокефалії
(останній проект підготовчої комісії)*

Виходячи з повідомлень ЗМІ про перебіг засідань підготовчих комісій, наразі православні Церкви щодо питання надання автокефалії домовилися про те, що надалі автокефалія буде надаватися з дозволу всіх помісних церков [7]. Одна Церква не зможе приймати рішення про самоврядування іншої Церкви або своєї власної частини.

Більш докладно це виглядає наступним чином. Для проголошення автокефалії Церкви необхідно, щоб Церква-Мати на її Помісному Соборі після отримання прохання про автокефалію якої-небудь церковної області дала оцінку

еклезіологічним, канонічним і пастирським передумовам для надання автокефалії. Якщо Собор винесе позитивне рішення, Церква-Мати сповіщає про це Вселенську Патріархію, яка далі інформує інші Помісні автокефальні Церкви і з'ясовує наявність з даного питання всеправославного консенсусу, що виражається в одностайності Соборів або Синодів автокефальних Церков. Виражаючи згоду Церкви-Матері і досягнутий всеправославний консенсус, Вселенський Патріарх офіційно проголошує автокефалію Церкви, яка просить про це, шляхом видання Томосу про автокефалію, який підписується Вселенським Патріархом і засвідчується підписами в ньому Предстоятелів Православних Церков, запрошених для цього Вселенським Патріархом. Тобто, фактично такий механізм наділяє всіма правами Церкву-Матір, але ніяк не обумовлює прав Церкви, яка претендує на визнання автокефалії [7].

Виникає дуже багато питань і непорозумінь, знову ж таки, що робити, якщо дві Церкви вважають себе кїрїархальними для іншої, або одна з Помісних Церков не захоче підтримувати прохання про автокефалію (Ми пам'ятаємо про особливу позицію Москви майже в усіх питаннях – чи то церковних, чи то політичних, і які це створює проблеми для Вселенської Патріархії і для міжнародних організацій. Навряд, чи в питанні України позиція Росії зміниться) і т.п. Тому слушно звучить зауваження в листі Патріарха Фїларета: *«Автокефалія за цими правилами ніколи не зможе бути проголошена; запропонований механізм – це не спосіб надання автокефалії, а спосіб для того, щоб її не надавати»* [7]. Дійсно, такий громїздкий механізм на прикладї Української Церкви досї показував свою недїездатність. Чи зможе він в майбутньому запрацювати ефективно? Нагадаємо, що звернення Собору УПЦ про автокефалію 1991 р. Архїєрейським Собором РПЦ 1992 р. було перенесено на розгляд Помісного Собору РПЦ, який, по-перше, надто довго не збирався, а, по-друге, коли зібрався 2009 р. у зв'язку з необхідністю обрання нового Патріарха, досить «дипломатично» оминув це питання [4]. Таким чином, так можна оминати незручне питання безкінечно.

Тобто, на найважливіші питання що стосуються набуття автокефалії, а саме: визначення передумов для автокефалії, визначення критеріїв, за наявності яких певна Церква може претендувати на статус автокефалії – підготовчї комісії взагалї залишили поза розглядом, зосередившись на питаннях другорядних – хто і як підписує Томос про автокефалію. Також підготовчї комісії залишили без детального розгляду найбільш принципове питання – автокефалія Церкви надається іншими Церквами чи ними лише визнається тоді, коли виконанї певнї передумови? Адаже практично у всіх випадках появи нових автокефальних Церков статус автокефалії не надавався, а визнавався.

На нашу думку, однією з причин такого невирішення гострих проблем є те, що міжправославнї підготовчї комісії приймали і приймають рішення, корис-

туючись «методом консенсусу», таким чином, приймалися рішення, які мали б задовольняти всі православні Церкви, а незручні питання успішно оминалися б. Тобто для того, щоб прийняти певне рішення, потрібна згода (консенсус) всіх Церков, а не якась певна більшість, якою б чисельною вона не була. Щодо цього цілком конкретну позицію займає РПЦ: «Якщо метод консенсусу буде переглянутий і якщо рішення будуть прийматися простою більшістю голосів, тоді будь-яка церква може опинитися у становищі, коли буде прийнято рішення, що суперечить її позиції, і це радикальним чином позначиться на всій ситуації міжправославних відносин. Якщо це відбудеться, Російська Православна Церква не буде брати участь у міжправославних заходах» [3]. Таку позицію озвучив митрополит Іларіон (Алфеев).

З одного боку, дійсно, такий спосіб вирішення проблем сприяє миру і згоді між Церквами і дуже часто використовується у світській дипломатії. Але, з іншого боку, навіть на Помісних чи Архієрейських Соборах РПЦ рішення приймають не тоді, коли всі погодяться, а коли згодна певна (критична) більшість. Бо на першому місці у вирішенні гострих і болючих питань мали би бути не нинішні інтереси окремих Церков, а правда і справедливість, як виконання Закону Божого. Тому можемо лише поспівчувати Вселенській Патріархії, яка мусить вирішувати такі дилеми, шукаючи вихід з такої непростої ситуації.

в) політичний аспект у питанні надання автокефалії

Ми не можемо не згадати ще про один аспект, який на сьогоднішній день також відіграє чималу роль у питаннях підготовки, проведення і результатів Собору. Адже ні для кого не є секретом, що, крім цілком церковних чи процедурних проблем у питанні надання автокефалії чи питанні диптихів, фігурують і політичні інтереси певних країн.

Щоб не відволікатись на другорядні теми, ми не будемо докладно висвітлювати це питання, а окреслимо лише основних гравців у цьому політичному зрізі: Росія, США, Європа, Туреччина, якоюсь мірою Україна. Закономірності таких процесів наступні: з одного боку, діє Константинопольський Патріархат, підтримуваний владою США і певною мірою Європейського союзу, з іншого боку, виступає РПЦ, яку, в свою чергу, серйозно підтримує Російська офіційна влада. Туреччина виконує роль своєрідного важеля прямого тиску на Фанар, який можуть застосовувати як Росія, так і США чи, в суттєво меншій мірі, Європа. Фактично таку роль Туреччина виконувала протягом всього періоду існування Константинопольського Патріархату під Османською (Турецькою) владою.

Дозволимо собі сказати, що Православні Церкви для цих країн стають своєрідними засобами впливу чи противаг в їх великих геополітичних іграх, а,

отже, і важливими. Наприклад, Росія використовує РПЦ в якості сили, яка може утверджувати і активно просувати ідеї, вигідні для офіційної Москви, і цим самим розширювати сферу впливу Росії за межі самої Росії без будь-яких військових конфліктів, що приблизно і відбувається в даний час. Зауважимо, що саме так пробував використовувати РПЦ великий політичний практик – «товариш» Сталін. І цілком закономірно, що з такими підходами офіційної Москви не може погодитись ні офіційний Вашингтон, ні Брюссель чи Берлін, які навряд чи переймаються долею світового Православ'я через свою небайдужість до самого Православ'я. (Хоча відзначимо наявність великої і активної грецької діаспори в США (виборців), а отже і серйозного грецького політичного лобі, особливо в питаннях, які важливі для грецької діаспори і для вірян, що відносять себе до «грецького Православ'я»). Цілком розуміємо те, що, якщо Росія отримає владу над світовим Православ'ям, а відтак і над багатомільйонною паствою по всьому світі, то це призведе до серйозних змін у світових масштабах. Тому ми бачимо, що ці держави не випускають процеси, що відбуваються в Православному світі, із своєї уваги, і коли, на їх погляд, ситуація може призвести до якихось серйозних геополітичних змін, – втручаються. Чи краще сказати, не дозволяють відбутись серйозним змінам у великій світовій геополітичній грі. Також з того, що ми бачимо зараз, можемо зробити висновок, що США, наразі, не веде агресивної політики у сфері своїх «впливів на Православ'я», на відміну від Росії з її ідеями «Русского міра» та іншими геополітичними «планами Путіна», в яких важливу роль відіграє російська Церква. А в цих глобальних процесах, знову ж таки, виринає питання Української Церкви.

2. Проблеми у визнанні

а) погляди Константинополя

Історично так склалось, що Константинопольський Патріархат та інші грекомовні Церкви наполягають на виключному праві Вселенського Патріарха проголошувати автокефалію і взагалі претендують на право опікуватись всіма «варварськими» народами (відома суперечка з РПЦ, щодо тлумачення 28-го правила 4 Вселенського Собору). Патріарх Варфоломій притримується певної чіткої позиції щодо цього питання і пояснює: «Згідно з нині діючим канонам, вірні за межами своєї батьківщини належать юрисдикції Вселенського Патріархату» [13] (за таким принципом були приєднані УАПЦ в Канаді і Америці). Тобто останнє слово в проголошенні автокефалії належить Вселенській Патріархії (принаймні так вважають у Фанарі).

Московський Патріархат та інші слов'янські Церкви (під впливом МП) вважають, що право проголошувати автокефалію належить тій Церкві, від

якої відділяється її частина, і не залежить від ставлення до цього Вселенського Патріарха. А, отже, запропоновані підготовчими комісіями механізми отримання Автокефалії є компромісом між цими різними поглядами. Та виходячи з того, що Вселенська Патріархія пробує шукати виходи з такої патової ситуації, наприклад, тим, що залучає до певного основного кістяка Православного Собору церкву Кіпру, в обхід Москви; тим, що не відмовляється від того, що вона Церква-Мати для Українського Православ'я, тим, що не забуває про українське питання в контексті світового православ'я. Можемо надіятись на те, що і надалі Вселенська Патріархія буде твердо стояти на попередніх своїх позиціях.

б) погляди Москви

Фактично «українське питання», як і питання інших невизнаних Церков, для Вселенського православ'я зовсім не є другорядним, і оминати його мовчанням навряд чи вдасться. Однак прихильники РПЦ з такою постановкою питання категорично не згодні, вважаючи Україну своєю природною сферою впливу, а, отже, не бачать тут жодної проблеми. Досить яскраво озвучив цю позицію завідувач відділу зі зв'язків з РПЦ, російським світом і православною спільнотою Інституту країн СНД Кирило Фролов: «Українське питання важливе, але воно не може бути предметом розгляду Вселенського собору, оскільки Україна є канонічною територією Російської Православної Церкви, а УПЦ КП не визнана жодною частиною Вселенської Церкви» [8]. (Хоча стосовно того, чиєю саме «канонічною територією» є Україна, як у Константинополі, так і в кількох інших православних Церквах близькосхідного регіону, притримуються зовсім іншого погляду). Але в іншому п. Фролов близький до сьогоднішніх реалій. На його думку, найближчим часом Вселенський патріархат ні за яких умов не погодиться визнати автокефалію УПЦ КП. «При патріархові Кирилові РПЦ стала настільки сильною і впливовою Церквою, що проти її думки ніхто не піде», - впевнений п. Фролов [8].

Таким чином, в ході роботи підготовчих комісій було вироблено громіздкий механізм, який мав би задовольняти всі зацікавлені сторони, але, на жаль, у перелік цих сторін не було включено жодної Церкви, яка об'єктивно існує і претендує на автокефалію. Тобто фактично було проігноровано позицію Української, Македонської, Чорногорської Православних Церков, Православної Церкви в Америці, а також залишено без уваги і віддано на вирішення інших долю Православної Церкви в Японії, Молдавії, Естонії. А жодного представника цих Церков ні офіційно, ні неофіційно не було залучено до вироблення рішень, які мають значення для їхнього подальшого існування. Здається, що такі підходи не відповідають логіці і практиці Вселенських і Помісних Соборів, на яких можливість пояснювати свою позицію мали навіть переконані еретики. Разом

з тим, тема української автокефалії дійсно може стати важливою на майбутньому Вселенському соборі, однак очевидно й інше, що серед глав помісних Церков немає єдиної думки з цього питання. Наприклад, точку зору РПЦ традиційно підтримують Сербська і Грузинська Церкви, а Вселенського патріарха – грецькі Церкви. І якщо патріарх Варфоломій наважиться самостійно визнати незалежність УПЦ КП чи через Собор, чи поза ним – це може призвести до величезного конфлікту, майже війни, з РПЦ, яка буде намагатись затягнути всі можливі передсоборні процедури, наскільки це можливо, лише щоб не дозволити цього. При цьому, на нашу думку, обійти мовчанням українське питання не вдасться, особливо якщо представники Української Церкви будуть робити все, що від них залежить, у виборюванні автокефалії.

Інша справа, які можуть бути рішення з «українського питання», на що можна очікувати і на що сподіватись. Це багато в чому буде залежати і від позицій інших Помісних Церков.

*в) погляди світового Православ'я
(інтерв'ю представників православних церков)*

Під час святкування 20-річчя Предстоятельського служіння митрополита Володимира (2012 р.) у Київ прибули представники багатьох Помісних Церков. За такої нагоди співробітники офіційного сайту УПЦ МП взяли у них інтерв'ю, бажаючи дізнатись про ставлення до проблеми «розколу в Україні» [10]. Відбувся такий собі контрольний зріз поглядів Помісних Церков. Взагалі, це інтерв'ю заслуговує глибшого аналізу навіть своєю розбіжністю щодо питання перехрещування, але разом з тим це інтерв'ю набуло широкого розголосу в середовищі УПЦ МП як доказ того, що УПЦ КП абсолютно всіма Церквами визнається розкольницькою і неканонічною, і якщо навіть приймати їх з покаванням, то варто все одно перехрещувати... Насправді все далеко не так просто і потребує пояснень. Тому ми зупинимось на цьому, але лише в контексті нашої теми – як вагомого фактору на можливому Вселенському Соборі.

Ми не будимо наводити навіть нарізку цитат з цього інтерв'ю, оскільки воно досить поширене і в мережі інтернет, і в різних «листках», ми спробуємо систематизувати думки, озвучені в ньому.

Узагальнюючи, скажемо, що все зводиться фактично до двох проблем. Перша: УПЦ КП – це розкол, а отже ні про яку автокефалію не може бути й мови, принаймні до повернення в православ'я з розколу. Друга: ієрархія КП. Якщо ієрархія немає апостольського наступництва, то знову ж таки ні про яку автокефалію не може бути й мови, і починає підніматись питання дійсності таїнств і хіротоній. Слід відмітити, що ніхто з представників Помісних Церков не утруднявся заглибленням у специфіку українського питання, в історичні й

канонічні нюанси (лише один грецький митрополит, представник Елладської Православної Церкви, визнав свою необізнаність в українському питанні, тому був обережний у висловлюваннях; ще декілька представників зізнались, що вперше в Україні).

Все фактично чітко по шаблону: розкол – значить покаяння і повернення в православ'я. Яка автокефалія? Український народ має визнану церкву УПЦ МП, яку цілком задовольняє її місце в структурі РПЦ. Також чітко прослідковується меседж про неможливість одностороннього визнання «розкольників». Ну і, нарешті, представник Чеських земель і Словаччини (не забуваймо, що ця Церква отримала автокефалію саме від Москви і рухається цілковито в руслі РПЦ) звернув увагу на недійсність ієрархії УПЦ КП, а, отже, і хіротоній, а, отже, і таїнств.

Також додамо до цього, що від очільника в питанні надання автокефалії і в питанні апостольського приємства не настільки все залежить, як вказує шановний архієпископ Амель з Польської Православної Церкви. Тим більше, що відродження УПЦ і боротьба за автокефалію почалась набагато раніше очільництва Патріарха Філарета. Причому, нагадаємо, що своє рукоположення Патріарх Філарет отримав не від єретиків, а в канонічній Церкві – РПЦ.

Та все таки – як можна пояснити такі, фактично однозначні, визначення представників різних Помісних Церков? Напевно, замало якихось публіцистичних опусів і навіть історичних паралелей та апеляцій до простої логіки. Невже УПЦ КП – це розкол, і більше ніяких питань?

Ось тут у пригоді стає відомий 1-ий канон Василя Великого, керуючись яким, канонічне право Православної Церкви розрізняє «розкол» від «не розколу», і в якому можемо знайти відповідь на наші питання – що таке УПЦ КП, чи дійсна ієрархія КП, і чи дійсне хрещення КП.

3. Спроба пояснення спірних моментів

а) визначення термінології

Ми обмежимося фактично лише одним аргументом, але, на наш погляд, вирішальним. Дослівно процитуємо правило Святого Василя Великого.

1-е правило Василя Великого (схизма, розкол, самочинне зібрання).

«Бо древні положили приймати хрещення, яке ні в чому не відступає від віри: тому інше вони назвали єресю, інше розколом, а інше самочинним зібранням. Єретиками називали вони тих, що повністю відторглися, і в самій вірі відчужились; розкольниками – тих, що розділились в думках з приводу певних предметів церковних, і в питаннях, що допускають лікування; а самочинним збори-

щем - збори, які складаються з непокірних пресвітерів або єпископів. Наприклад, якщо хтось, будиши викритим в грісі і віддаленим від священнослужіння, не покорується правилам, а сам утримує за собою предстоюння і служіння, і з ним відступили деякі інші, залишивши Кафолічну Церкву, - це є самочинне зібрання... Тому отцям, що були від початку, угоднo було хрещення єретиків зовсім відкидати; хрещення розкольників, як ще не чужих Церкві, приймати; а тих, хто знаходиться в самочинних зібраннях, виправляти належним покаєнням і поверненням, і так приєднувати до Церкви. Таким чином, навіть тих, хто знаходиться в церковних ступінях, відступивши разом з непокірними, коли покаються, нерідко приймають в той же чин... >

Це ж як треба сильно не хотіти визнати УПЦ КП, щоб не побачити тут виправдання і пояснення всьому, а, навпаки, вишукувати канони, щоб нічого і нікому не давати і не визнавати. Тим більше, коли все, що стосується української Церкви, було не примхою непокори чи зреченням віри, а ідеєю незалежності Церкви.

Отже, все виглядатиме під іншим кутом зору, коли УПЦ КП назвати не «розколом» а «самочинним зібранням», тим більше, якщо УПЦ КП є навіть не «самочинним зібранням», а правонаступницею УАПЦ, Галицької митрополії, Києво-Литовської, Київської митрополії канонічної юрисдикції Константинопольського Патріархату із відродженою ієрархією від РПЦ через, тоді ще, митрополита Філарета. Тобто відновленням втраченої чи інакше сказати знищеної, чи ще інакше загарбаної іншими – Церковної одиниці.

б) питання ієрархії

Щодо рукоположень і дійсності ієрархій нагадаємо собі, як отці Вселенських Соборів приймали, заради Церковного миру, єпископів, що отримували рукоположення від єретиків – в суцному сані, коли вони зрікались ересі і визнавали себе православними. Про це можна прочитати в будь-якому підручнику з Церковної історії і Церковного права (наприклад, того ж прот. В. Ципіна) [12, с. 616-621]; тим більше варто звернути увагу на прецеденти і на самі канони, які дозволяють приймати в суцному сані навіть знову ж таки єретиків (див. 1 пр. Вас. Вел; 95 пр. Трульського собору; 89(68) пр. Карфагенського собору, – виходячи з яких – донатистів, несторіан і монофізитів приймали після покаєння, в суцному сані; а наприклад, єпископів-оміусіан (єресь часів св. Василя

* Можна провести паралелі з історією Албанської Церкви, яка була майже абсолютно знищена і фізично зникла як Церковна одиниця, а тим більше як Автокефальна Церква під час Комуністичної влади. Але стараннями Константинопольського Патріархату відновлюється саме як Автокефальна Церква, а не як якась частина самої Константинопольської Патріархії (!).

Великого) приймали в суцшому сані просто після визнання Православної віри). Також можемо звернутись до другої частини 1-го правила Василя Великого: *«Але оскільки деяким в Асії було угодно, заради повчання багатьох, прийняти хрещення їх (розкольників-кафарів, які через довгий період неповернення з ересі втратили апостольське приємство – прим. авт.): то нехай буде воно приємливо»*. Тобто іншими словами таїнство хрещення, звершене еретиками з перерваним апостольським приємством – визнавалось (!).

Фактично, такими принципами керувались між собою РПЦЗ і РПЦ, знявши взаємні анафемі і визнавши одні одних в суцшому сані, хоча і звинувачували одні одних в ересі. То чому те, що можливе і дійсне для Росії, неможливе і не дійсне для України. Бо, хто хоче (працювати), шукає нагоди, хто не хоче – шукає причини (народна мудрість).

в) дійсність таїнств

Щодо недійсності таїнств в «розкольніцькій» УПЦ КП ми процитуємо лише двох видатних російських богословів: митрополита Московського Філарета (Дроздова), (який після своєї смерті був визнаний Константинопольським Патріархатом – стовпом, світлом і доктором всього Православ'я, а в РПЦ його особа також шанується не менше, і Володимира Лоського (визнаного у всьому світі російського богослова, автора книги «Містичне богослів'я»). Митрополит Філарет (Дроздов) зазначав: *«Ніяку Церкву, яка вірить, що Ісус є Христос, – не дерзну назвати ложною»* [11]. Володимир Лоський навіть уточнює і вводить парадигму: *«Є лише одна Церква, що дає благодать таїнств, але є декілька способів бути відділеним від Неї. Багато є ступенів низхідної церковності за межами видимої огорожі Церкви»* [11].

Погодьмося, це вже виглядає далеко не так однозначно, як намагаються нам нав'язати деякі представники «російського богослів'я».

г) РПЦ – не УПЦ?

А щодо підходів РПЦ стосовно української автокефалії, то дозволимо собі звести загальну аргументацію до певних сентенцій: *«нам (РПЦ), звичайно ж, можна»* (бути Помісною Церквою, бути російськими націоналістами, захищати своє російське Православ'я), а *«їм (УПЦ), звичайно що, не можна»* (всього того ж самого, але українського). Чому? Відповідь: *«вони – наша невід'ємна частина, і так буде завжди, щоб там не було, і що б вони самі не говорили і не хотіли»*. *«Наш князь Олександр Невський, (який боровся за волю Росії) – святий, а їх Іван Мазепа чи Степан Бандера, (які боролись за волю України) – зрадники»*. Чому? Відповідь: *«бо України не існує, ніколи не було*

і ніколи не буде, а є Малоросія – невід’ємна частина Росії і завжди нею залишиться». Як зазначив один коментатор, автори таких підходів: «як тепер прийнято говорити, явно курять план Путіна». Тому пояснювати щось такої категоричності і такому світогляду, апелювати до логіки, історичної справедливості, здорового глузду в кінці кінців – майже неможливо... Майже неможливо, але потрібно, бо серед розумних людей в УПЦ МП, навіть в розумних людей в РПЦ рано чи пізно можуть виникнути прості питання: чому не можна давати Україні автокефалію, і що зробило поганого УПЦ КП, що декілька мільйонів українців треба перехрещувати. Як зазначив у своєму блозі диякон Андрій Кураєв, за його підрахунками прихильників незалежності Української Церкви від РПЦ в надрах УПЦ МП і прихильників єдності з нею ж приблизно порівну [8]. Тому потрібно бути відкритими до діалогу і не боятись доносити ідеї автокефалії до наших братів, тим більше, що ці ідеї не несуть чогось смертельного, хіба що руйнують ідею «Великої Росії». Можливо це не українцям, чи білорусам, чи казахам, чи грузинам, чи туркменам треба змінюватись і підлаштовуватись під Росію для миру в регіоні, а Росії спробувати змінитись і спробувати не «змушувати до миру», а бути в мирі. Щоб така спільність держав базувалась не на страсі і силі, а на повазі, взаєморозумінні і приязні. Те, що ми бачимо з боку Польщі, і те, що ми не бачимо з боку Росії.

Також особливо відзначимо надзвичайну необізнаність Світового православ’я в українському питанні (навіть в тому, що УПЦ КП – це не розкол, тим більше у всіх історичних передумовах і несправедливостях). Тому бажано надзвичайно активізуватись у представленні позицій УПЦ КП, в їх відстоюванні і обґрунтуванні. Можна лише брати приклад з таких влучних листів, як лист Патріарха Філарета предстоятелям всіх Православних Церков, але цього катастрофічно замало, бо фактично є лише це. Немає ні серйозних програм популяризації ідей автокефалії, ні серйозних богословських доробок, ні серйозних конференцій, ні серйозної участі УПЦ КП в конференціях на міжнародному рівні (що цілком можливо), ні представлення того, що КП в межах самої України є активна Православна Церква, з якої можна лише брати приклад. Всього цього, на жаль, немає.

6. Можливі варіанти вирішення проблеми

Для того, щоб подати, пояснити, обґрунтувати позицію УПЦ КП, а, отже, підготувати певний «грунт» для позитивного вирішення питання автокефалії на такому все більш реальному Великому Соборі потрібно:

- проводити активну пояснювальну кампанію, використовуючи власні Церковні ЗМІ, і регіональні чи всеукраїнські ЗМІ, в т.ч. інтернет-ресурси, які є спраглими до всіляких новинних та аналітичних інформацій;

- запускати свої власні інтернет-проекти, знову ж таки, для популяризації і пояснення позицій щодо майбутнього Української Церкви, небезпек, і безальтернативності автокефалії для України;
- активізуватись у проведенні круглих столів, конференцій, богословських диспутів, обговорень в академіях і семінаріях та на рівні ВНЗ, проводити дослідження (історичні, канонічні, богословські) в руслі проблеми здобуття автокефалії з можливістю публікації і оприлюднення достойних досліджень;
- намагатись доносити свою позицію (зокрема, богословсько обґрунтовану) до Помісних Православних церков, для цього бажано брати участь у богословському житті Помісних церков, через участь у конференціях, круглих столах, друкованих виданнях, через навчання кращих представників нашої богословської студентської молоді в закордонних ВНЗ;
- добиватися участі в предсоборних комісіях, принаймні як сторона конфлікту, тобто, щоб хоча б донести до вселенського православ'я свою позицію, наразі – хоча б на цих комісіях, а відтак намагатись не виявитись абсолютно поза межами Вселенського Собору і його Соборної діяльності;
- виробити певну чітку лінію захисту, пояснень і обґрунтувань позиції КП і намагатись її доносити в середніх і вищих ланках підготовки богословських кадрів УПЦ, також зуміти донести таку позицію до української інтелігенції та української державної влади і тим більше до простого люду;
- створювати умови для зростання достойних богословів у межах КП;
- вводити в життя різні соціально-корисні, благодійні та притаманні Православній Церкві програми й ідеї для того, щоб показати світу, своєму народу, а найперше, самим собі, що Українська Церква є живою і активно діючою Церквою;
- розвивати діяльність місій в інших країнах, при фінансовій можливості, навіть на інших континентах;
- всіма силами підтримати чернече життя в межах українського православ'я, цим самим ставлячи основи для майбутнього розвитку і становлення всіх Церковних сфер у житті Православної Церкви в Україні на майбутнє;
- не боротись проти (когось), а боротись за (щось, за Помісну Автокефальну Церкву);
- уповати на Бога і не покладати рук.

7. Можливі сценарії розвитку подій

Підсумовуючи все вищесказане, наслідком зробити деякі прогнози і змодельовати можливі сценарії розвитку подій щодо автокефалії УПЦ.

а) нульовий варіант

Варіант, при якому все буде продовжуватись так, як є – невизначено і без офіційної оцінки на рівні Всеpravославного Собору. Українська Церква залишатиметься невизнаною, Російська Церква усіма підручними засобами буде відтягувати скликання Великого Собору, а якщо і допустить, то українське питання буде проігнороване, і все залишиться приблизно так, як є зараз, тобто – у підвішаному стані. Але із стабільною тенденцією прикручування гайок з боку РПЦ, що буде поглиблювати розділення в Україні, навіть впритул до певних серйозних канонічних чи навіть обрядових непорозумінь між УПЦ КП і УПЦ МП (фактично РПЦ). Тобто все, як і зараз, із стабільним поглибленням розділення. (У цьому варіанті залишається невизначеним питання, як поведуть себе ієрархи, що не погодяться на поглинання УПЦ МП РПЦ, а таких в УПЦ МП є достатньо, і тут головне для українського православ'я – не відігнати якимись нерозсудливими діями таких осіб від ідеї помісності і автокефальності Української Церкви).

б) Максимально негативний (для Київського Патріархату)

Варіант, при якому спочатку кулуарно досягнуться певні домовленості щодо українського питання, а потім і відкрито на Всеpravославному Соборі буде повністю підтримана позиція РПЦ щодо України. Тобто всі таїнства недійсні, вся ієрархія нечинна, приєднання через перехрещування і прилюдне покаяння (можливі незначні поблажки у випадку або своєрідної «царської милості», або як приманки, щоб не було настільки некомфортно тим, хто захоче визнати повну зверхність МП). Але суть залишиться однозначна: Україна – канонічна територія РПЦ, і без дозволу якої ні про яку автокефалію нема що й говорити. А на такий дозвіл-дарунок можна чекати безкінечно. Доведено історією.

в) помірно негативний

Варіант, який наразі найбільш імовірний і який передбачає втілення на Вселенському Соборі приблизно тих домовленостей, які озвучуються на Передсоборних комісіях. Для України – це варіант з нереально забюрократизованим шляхом здобуття автокефалії, який де-юре існує, а де-факто – не працює. Для Московської Патріархії це де-юре не зовсім те, що очікували, де-факто повна перемога (з незначними втратами). Для Константинопольського Патріархату це де-юре – збереження гарного вигляду при фактично повному програші Московській Патріархії і визнанні першості за Московією, тобто перетворення Константинопольського Патріархату в «англійську королеву»

з королівськими почестями, але без реальної влади. Для всіх інших Помісних Церков сигнал, що з'явився новий господар, і він може майже все.

г) Помірно позитивний

Варіант, при якому на Вселенському соборі буде прийнято складну, але реальну схему проголошення автокефалії, критерії визнання певної Церкви автокефальною, або варіанти визнання за певною Церквою фактичної автокефалії. Тобто українське питання не буде замовчане, а Константинопольська Патріархія не зречеться своїх привілеїв як Церква-Мати для України. Це буде перемога для обох КП (Константинопольського і Київського Патріархатів), хоча Москва ще серйозно попсоє всім нерви. Такий варіант дипломатичний, але абсолютно невігідний для РПЦ.

д) максимально позитивний

Варіант, при якому на Вселенському Соборі дарується, чи проголошується, чи визнається автокефалія Української Православної Церкви (можливо на початку як автономна одиниця в юрисдикції Константинополя, при збережені для тих єпархій, які забажають залишитись в складі РПЦ юрисдикції РПЦ, але і називатись відповідно – єпархія РПЦ на території України;). Можливий, на нашу думку, хіба при якомусь форс-мажорі, або як чудо від Господа Бога.

8. Висновки

Московська Патріархія була б рада скасувати автокефалію Православної Церкви в Америці, оскільки Константинопольський Патріархат ніколи її не визнає, на жаль. Константинопольський Патріархат був би радий, якби РПЦ відмовилася від своїх прав на бунтівливу Україну, і було б прийняте спільне рішення про будівництво єдиної автокефальної УПЦ. Очевидно, що за таких умов основні «камені спотикання» для сучасної церковної дипломатії були б усунені. І Всеправославний Собор був би справді Всеправославним. Бо інакше важко дивитися на «всеправославність», з якої усунуто українське православ'я з його 5 000 парафій і мільйонами вірних.

Підсумовуючи нашу роботу, зробимо наступні узагальнюючі висновки:

- a. канонів, які б чітко й однозначно описували умови, наявність яких надає право місцевій Церкві на автокефалію, так само, як канонів, у яких би чітко й однозначно описувався сам механізм набуття такою Церквою автокефального статусу немає;

- b. у питаннях набуття чи отримання автокефалії Церква керується суміжними канонами, традицією, канонічними та історичними прецедентами, а не чіткими і визначеними правилами;
- c. існують два шляхи отримання статусу автокефалії: або через Вселенський Собор чи якимось іншим чином, яким вселенський єпископат може провести своє рішення, або через рішення вищої влади Церкви-Матері (Церкви-кіріархальної);
- d. виходячи з суміжних канонів та історичних прецедентів, фактично однією з головних передумов автокефалії є державна незалежність певного народу;
- e. адміністративний поділ Церкви базується згідно з територіально-адміністративним принципом державного устрою;
- f. історія боротьби Української Церкви за свою автокефалію тривала, важка і трагічна;
- g. Київська митрополія була незаконно віддана від Константинопольського Патріархату в юрисдикцію Московського Патріархату, таке визначення офіційно відображене в Томосі Константинопольської Патріархії про надання Автокефалії Польській Церкві (і ніде офіційно не скасоване);
- h. на статус Церкви-Матері для Українського Православ'я претендує, крім Константинополя, ще і Московська Патріархія;
- i. по 8-ми з 10-ти питань, які планується розглянути на майбутньому Великому Соборі, Церкви зуміли домовитись, залишились дві теми, по яких позиції не узгоджені, – тема надання автокефалії та питання диптихів;
- j. існує проект, запропонований підготовчими комісіями в Шамбезі, в якому православні Церкви в питанні надання автокефалії домовилися про те, що надалі автокефалія буде надаватися з дозволу всіх помісних церков, користуючись складною процедурою офіційного проголошення автокефалії певної Церковної одиниці;
- k. основний метод ухвалення рішень на предсоборних зібраннях – «принцип консенсусу», який пропонується як основний метод ухвалення рішень і на самому Соборі;
- l. одним з вагомих чинників у підготовці та проведенні Великого Собору, а також в «українському питанні» буде політичний аспект в його геополітичному вимірі;
- m. тема української автокефалії на майбутньому Вселенському соборі займає далеко не останнє місце, а можливо, й одне з перших, хоча і перших проблемних, але очевидно й інше, що серед глав помісних Церков немає єдиної думки з цього питання;
- n. проблеми при визнанні Української Церкви автокефальною фактично зводяться до двох: перша – УПЦ КП – це «розкол», і друга – ієрархія УПЦ

- КП немає апостольського приємства. Ці проблеми далеко не такі однозначні й мають серйозні аргументи проти;
- o. можемо констатувати надзвичайну необізнаність Світового православ'я в українському питанні;
  - p. виникає нагальна необхідність активізуватись у представленні позицій УПЦ КП, у їх відстоюванні й обґрунтуванні для адекватної відповіді на запити сьогодення і для позитивного рішення в питанні здобуття Українською Церквою статусу автокефалії;
  - q. вже зараз вимальовуються певні варіанти подальшого розвитку подій щодо «українського питання» в світовому Православ'ї;
  - r. 8 Вселенський Собор, на нашу думку, стає все більш ймовірним, причому за певних сприятливих умов такий Великий Собор може відбутись ще за нашого покоління;

А основним висновком нехай стане для нас наступне: сила Божа в немочі людській здійснюється (2Кор. 12, 9). Де не змагає людська сила, там залишається уповання на Бога. Але, знову ж таки, без наших зусиль чи подасть нам, українцям, Господь Бог автокефалію.

Щоб з нами не було так, як з батьком Іоана Хрестителя – Захарією, якому було оголошено, що від нього народиться син, та батько не міг повірити в це і прийняти це, за що і був покараний, бо не зумів гідно прийняти такий дар. І що ж тоді чекати нам, українцям, що не тільки постійно відмовляємось і не приймаємо, але й одні одних переслідуюмо, щоб зректися цього дарунку – незалежної Церкви?

Надіятись на автокефалію і нічого не робити для цього – це, справді, неправильно.

Список джерел та літератури:

1. *Біблія* або Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Переклад Патріарха Філарета. – Київ: Вид-во Київської Патріархії УПЦ КП, 2004.– 1407 с.
2. *Архиепископ Петр (Л'Юилье)*. Правила первых четырех Вселенских Соборов/ Авториз. Пер. с франц.; Под ред. Прот. Владислава Цыпина. – М.: Изд. Сретенского монастыря, 2005. – 528 с.
3. Всеправославний собор може радикально позначитися на міжправославних відносинах – *Митрополит Іларіон (Алфєєв)* РПЦ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyrios.org.ua/church/uoc-mp/2421>
4. Київський Патріархат – Помісна Українська Православна Церква: Історико-Канонічна Декларація Архієрейського Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату від 19 квітня 2007 року. – К.: Видавничий відділ УПЦ КП, 2007 – 167 с.

5. Книга Правил Святых Апостол, Святых Соборов Вселенских и Помесных и Святых Отец. С алфавитным указателем. – М.: Изд-во имени святителя Льва, папы Римского, 2012 – 447 с.
6. Коваленко Г. Константинопольский собор и украинский вопрос. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://religion.in.ua/main/analitika/11686>
7. Лист Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета до Предстоятелів Помісних Православних Церков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uoskr_doc/34014/
8. Питання канонічності Української Церкви затягує проведення Всеправославного Собору. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyrios.org.ua/church/church-and-the-world/8028>
9. Православ'я в Україні: Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції / під ред. єп. Переяслав-Хмельницького і Бориспільського Епіфанія (Думенка) та прот. Віталія Клоса. – К.: Київська Правоославна Богословська Академія, 2011. – 572 с.
10. Про розкол в Україні та інші церковні проблеми сучасності – представники Помісних Православних Церков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orthodoxy.org.ua/content/pro-rozkol-v-ukraini-ta-inshi-tserkovni-problemi-suchasnosti-predstavniki-pomisnikh-pravoslavnikh-tserkov-53101>
11. Ставру Мішель. Проф. Таїнство крещення в неправославних Церквах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chernectvo.org/publikatsiyi/statti/611>
12. Цыпин Владислав, прот. Курс Церковного Права. – Клин: изд-во Круглый стол по религиозному образованию в РПЦ, 2002. – 700 с.
13. Чорноморець Ю. Док. філос. наук. Константинопольський Собор 1-3 вересня 2011 і Московський Патріархат. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/44263/
14. Яковенко Наталія. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 3-тє вид., перероблене та розширене – К.: Критика, 2006. – 584 с.